

روش های آموزشی تأثیرگذار در کارآفرینی دانشجویان از دیدگاه دانش آموختگان رشته های

کشاورزی (مورد مطالعه: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان)

بهمن خسروی پور*^۱، مسعود برادران^۱ و منصور غنیان^۱

(۱) عضو هیات علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران.

* نویسنده مسئول: b.khosravipour@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۸/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۵/۲۰

چکیده

روش های آموزشی مبتنی بر نیازهای آموزشی کارآفرینی دانشجویان، وجود یک رهیافت علمی مناسب در زمینه ترویج کارآفرینی، قبول این آموزش ها توسط دانشجویان از جمله مواردی هستند که در اثربخشی دوره های آموزشی کارآفرینی تأثیرگذار می باشد. در این راستا پژوهش حاضر با هدف بررسی روش های آموزشی تأثیرگذار در کارآفرینی دانشجویان از دیدگاه دانش آموختگان انجام شد. جامعه آماری مطالعه دانش آموختگان رشته های مختلف کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان به تعداد ۶۷۲ نفر بودند که تعداد ۲۴۲ نفر از آنان با استفاده از فرمول مورگان و به روش تصادفی متناسب طبقه ای، به عنوان نمونه آماری مطالعه انتخاب شدند. به منظور جمع آوری اطلاعات پرسشنامه ای طراحی شد که اعتبار آن توسط صاحب نظران رشته ترویج و آموزش کشاورزی و پایایی آن با انجام آزمون مقدماتی تأیید شد. تجزیه تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS انجام پذیرفت. نتایج نشان داد ارائه درس پیرامون راه اندازی و مدیریت کسب و کارهای کوچک، انجام پروژه های تحقیقاتی پیرامون ایجاد کسب و کار کوچک مرتبط با رشته و تشکیل کانون یا مراکز کارآفرینی مهم ترین تأثیر را در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی داشته اند.

واژه های کلیدی: کارآفرینی، آموزش، دانش آموختگان و کارآفرینی دانشجویان.

مقدمه

چالش اشتغال با موضوع کار و بیکاری یکی از مهم‌ترین مسایل اجتماعی روز در کشور، شهر و روستا به‌شمار می‌آید. دلایلی نظیر پایین بودن ظرفیت بازار کار، امکان ایجاد اشتغال برای همه را از بین برده است (کاشانی، ۱۳۹۶). این امر آماده‌سازی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را از طریق توسعه فرهنگ کارآفرینی در آنان ضروری می‌سازد. آنچه مسلم است، این آماده‌سازی نباید بعد از فارغ‌التحصیلی باشد. بلکه برای تحقق این امر لازم است طی فرآیند و در حین تحصیل، مقدمات لازم فراهم گردد و موانع و محدودیت‌ها بر طرف شوند (امیری و مرادی، ۱۳۸۷). امروزه بر اکثر دولتمردان و سیاست‌گذاران آشکار شده است که می‌توانند از طریق نظام آموزشی بر فراگیران تأثیر بگذارند و بدین طریق، میزان کارآفرینی را در جامعه افزایش دهند. اگر نظام آموزشی به گونه‌ای باشد که افراد بتوانند علاوه بر کسب دانش، چگونگی استفاده از آن را در محیط و بازار (دنیای کسب و کار) نیز یاد بگیرند، تعداد کارآفرینان و به‌دنبال آن، کسب و کارهای تازه زیاد خواهد شد (اصلانی، ۱۳۸۱). این در حالی است که بر اساس نظریات اقتصادی حاصله در اقتصادهای پیشرفته و در حال رشد، کارآفرینان "موتور محرکه‌ی رشد و توسعه اقتصادی" محسوب می‌گردند و اشتغال‌زایی یکی از ره‌آورد‌های مهم کارآفرینی می‌باشد. با توجه به اینکه نتایج متعددی در کشورهای مختلف دنیا نشان داده است که بخش عمده‌ی دانش، بینش، مهارت‌ها و توانایی‌های مرتبط با خصلت و رفتار کارآفرینی اکتسابی و قابل آموزش است، این موضوع به عنوان یک عامل بسیار مهم و تأثیرگذار در توسعه‌ی اقتصادی مورد عنایت خاص دانشگاه‌ها و محافل توسعه در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه قرار گرفته است (اسکندری، ۱۳۸۴). چرا که آموزش کارآفرینی به دانشجویان کمک می‌کند که رهبران، نوآوران و حل‌کنندگان خلاق مسائل شوند (Haftendorn and Salzano, 2004). آموزش کارآفرینی به‌ویژه در نظام آموزش عالی، از جمله اقدامات راهبردی برای رشد و توسعه کارآفرینی به حساب می‌آید. مطالعات در این باره نشان داده که آموزش‌های کارآفرینی توانسته افراد را مسئولیت‌پذیرتر بار آورده و آن‌ها را تبدیل به کارآفرین یا متفکران کارآفرینی کرده و در چالش‌های کسب و کار، موفق و خطرپذیر کند، در نتیجه نرخ بیکاری و شکست کسب و کارها نیز کم‌تر می‌شود (آراستی و همکاران، ۱۳۹۰). کارآفرینی در بهبود نوآوری، ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش بهره‌وری و توسعه اقتصادی، اجتماعی در کشورهای مختلف نقش مهمی را ایفا می‌کند. در کشورهای توسعه یافته، دانشگاه‌ها و دانشکده‌های کشاورزی همانند سایر مراکز آموزش عالی نقش مهمی در تشویق و ارتقای کارآفرینی و نوآوری در کسب و کارهای کشاورزی داشته و دارند (کریمی، ۱۳۹۵). اخیراً آموزش کارآفرینی در رشته‌های مختلف کشاورزی بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Sasidhar and van den ban, 2006). هم‌چنان‌که عزیزی و حسینی، ۱۳۸۴ به کارگیری روش‌های آموزش کارآفرینی در مراکز آموزش عالی کشاورزی را در افزایش مهارت‌های کارآفرینی در میان دانشجویان رشته‌های کشاورزی مؤثر برشمردند. آقاسی، ۱۳۸۳ نیز در پژوهش خود اظهار می‌دارد که از دانش

آموختگان کشاورزی، حدود یک سوم مشغول به کار هستند و بقیه جزء بیکاران جامعه محسوب می‌شوند. ضمناً نیروی کار با صلاحیت برای بخش کشاورزی تأمین نمی‌شود که این جنبه پیامد منفی دیگری از عدم تناسب بین نیاز بازار کار کشاورزی و برنامه آموزش کشاورزی می‌باشد. تناسب نداشتن محتوای آموزشی با شرایط موجود و تأکید بر مسائل نظری، کافی نبودن واحدهای کارورزی، ضعف مهارت‌های حرفه‌ای دانش آموختگان جهت مدیریت عملیات تولیدی و عدم ایجاد تجارب کاری در دانشجویان از دیگر موانع کارآفرینی در آموزش عالی می‌باشند (آقاسی‌زاده، ۱۳۸۰، حسینی و یعقوبی، ۱۳۸۴). در کشورهای توسعه یافته و پیشرو اهمیت کارآفرینی در ایجاد اشتغال به صورت یک واقعیت ملموسی درآمده است و در این راستا توسعه و ترویج کارآفرینی را نیز تدارک دیده‌اند، آموزش کارآفرینی در کشور ما یکی از ضرورت‌های زیربنایی و درخور توجه ایجاد اشتغال می‌باشد (موحدی و همکاران، ۱۳۹۵). مسلم اینکه شیوه‌ها و روش‌های آموزشی که مبتنی بر نیازهای آموزشی کارآفرینی دانشجویان باشد، وجود یک رهیافت علمی مناسب در زمینه ترویج کارآفرینی، قبول این آموزش‌ها توسط دانشجویان و ... از جمله مواردی هستند که در اثر بخشی دوره‌های آموزشی کارآفرینی تأثیرگذار می‌باشد. در این خصوص، سه سطح آموزش در دوره‌های متفاوت کارآفرینی نام برده شده است. (kent, 1999):

۱) برانگیختن کارآفرینان بالقوه به تداوم مالکیت فعالیت‌های کارآفرینانه و تداوم آن به یک انتخاب شغلی (در سطح مدارس ابتدایی)

۲) الهام بخشیدن و متقاعد ساختن کارآفرینان بالقوه به تداوم مالکیت اقتصادی خود (در سطح مدارس متوسطه)

۳) کسب انگیزه و مهارت‌های لازم برای ایجاد توسعه یک شرکت جدید (در سطح دانشگاه).

مکنون، ۱۳۸۰ نیز به این نکته اشاره می‌کند که با در نظر گرفتن این موضوع که در حال حاضر جذب نیروی کار در کشور علاوه بر نیاز به دارا بودن مدرک دانشگاهی، نیازمند داشتن توانایی‌ها و ویژگی‌های خاص مرتبط با شغل مورد نظر است، که این توانایی‌ها در طول دوران تحصیلی دانش آموختگان دانشگاهی از طریق دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی ایجاد نمی‌شود و این عدم تناسب بین مواد آموزشی و نیاز بازار کار از مهم ترین علل موفق نبودن فارغ التحصیلان اکثر رشته‌ها به خصوص رشته کشاورزی در کارایی است. امروزه، مدیریت کلان کشور به دنبال استفاده از روش‌های علمی برای شناخت و کنترل عوامل مشکل آفرین در زمینه اشتغال و تبدیل چالش‌ها به فرصت‌ها برای شتاب دادن به توسعه است. به‌طور کلی از عمده ترین دلایل رشد بیکاری در بین دانش آموختگان آموزش عالی کشاورزی، طبق مطالعات صورت گرفته می‌توان به این موارد اشاره کرد: عدم تناسب محتوای آموزشی با نیاز بازار کار، تأکید بر مسائل و دروسی نظری، عدم کفایت واحدهای علمی، ضعف مهارت‌های حرفه‌ای فارغ التحصیلان، عدم توجه به آموزش کارآفرینی، ضعف مدرسان در دروس عملی و مهارتی و لزوم تأمین نیازهای خود اشتغالی (خسروی پور و سلیمانپور، ۱۳۹۱، صبوچی، ۱۳۸۰، حسینی یعقوبی، ۱۳۸۴، Fao, 1998). یکی از کامل

ترین محتواهای آموزشی، پیشنهادی است که برای آموزش کارآفرینی در سطح دانشگاه‌ها از سوی Gibb ارائه شده است. از دیدگاه وی، با توجه به اینکه آموزش کارآفرینی رهیافتی جدید در نظام آموزشی دانشگاهی است، یک برنامه جامع آموزشی کارآفرینی بایستی تمام نیازهای آموزشی را تحت پوشش قرار دهد (Onstenk, 2003). از سوی دیگر خسروی پور، ۱۳۹۲ در پژوهش خود در رابطه با چگونگی حرکت نظام آموزش‌های علمی کاربردی - کشاورزی به سمت نظامی که بتواند دانشجویانی ماهر، عملیاتی و دارای روحیه کارآفرینی تربیت کند، به این نتیجه دست یافت که قابلیت‌ها و توانایی‌های مدرسان، تغییر روش‌های آموزشی، تغییر و بهبود محتوای آموزشی از جمله مؤلفه‌های تأثیرگذار به شمار می‌روند. با عنایت به مطالعات صورت گرفته و با مروری بر سیر تکاملی آموزش عالی در بخش کشاورزی ضروری است که آموزش‌های نظری به تدریج جای خود را به علوم عملی و تحقیقات کاربردی داده و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه ریزی‌های در این نظام آموزشی به شکلی صورت گیرد که پی‌آمد مثبت آن در وضعیت اشتغال و میزان کارآفرینی در بین دانش‌آموختگان آن مشاهده گردد.

اهداف تحقیق

هدف اصلی

هدف اصلی این تحقیق بررسی روش‌های آموزشی تأثیرگذار در کارآفرینی دانشجویان از دیدگاه دانش‌آموختگان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان می‌باشد.

اهداف اختصاصی

- ۱) بررسی ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان
- ۲) اولویت‌بندی دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص روش‌های آموزشی
- ۳) اولویت‌بندی دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص میزان تأثیر موارد و روش‌های مختلف در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی

جدول ۱: حجم جامعه و نمونه آماری

حجم نمونه	درصد جامعه	تعداد دانش‌آموختگان	رشته تحصیلی
۴۰	۱۶/۹۳۳	۱۱۰	ترویج و آموزش کشاورزی
۵۱	۲۱/۵۳	۱۴۰	مکانیزاسیون و ماشین‌های کشاورزی
۵۵	۲۳/۰۷	۱۵۰	زراعت
۵۱	۲۱/۵۳	۱۴۰	علوم دام
۲۵	۱۰	۶۵	صنایع غذایی
۲۰	۶/۹۲	۴۵	خاکشناسی
۲۴۲	۱۰۰	۶۶۰	جمع

برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شد. اعتبار ابزار تحقیق با نظر جمعی از اعضای هیئت علمی گروه ترویج و آموزش تأیید و میزان ضریب آلفای کرونباخ نیز جهت اطمینان از پایایی ابزار تحقیق در حد قابل قبول بود. جهت تجزیه تحلیل داده‌ها نیز از نرم افزار spss استفاده شد.

یافته‌ها

نتایج حاصل از بررسی ویژگی‌های فردی پاسخگویان نشان داد، ۵۴ درصد (۱۳۰ نفر) از دانش‌آموختگان مرد و ۴۶ درصد (۱۱۲ نفر) زن بوده‌اند. همچنین میانگین سنی گزارش شده دانش‌آموختگان ۲۷/۴ سال است. کمترین سن ۲۴ سال و بیشترین سنی که دانش‌آموختگان دارند ۳۶ سال است. جدول مربوط به توزیع دانش‌آموختگان بر حسب رشته تحصیلی نشان داد بیشترین فراوانی ۵۵ نفر (۲۲/۷ درصد) مربوط به رشته زراعت و اصلاح نباتات و کمترین فراوانی مربوط به رشته خاک شناسی با فراوانی ۲۰ نفر (۸/۳ درصد) است. مطابق نتایج جدول دو، از بین گویه‌هایی که برای سنجش دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص روش‌های آموزشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، گویه‌های شرکت دادن دانشجویان در مباحث درسی و استفاده از نظرات آن‌ها، استفاده از روش‌های متناسب با توانایی‌های دانشجویان و نمایش فیلم و اسلاید و برگزاری کارگاه‌های آموزشی در آزمایشگاه و مزرعه در اولویت اول تا سوم قرار گرفته‌اند و گویه برگزاری سمینارها و نشست‌های کارآفرینی برای انگیزش دانشجویان به اشتغال‌زایی اولویت آخر را دارا می‌باشد. نتایج به‌دست‌آمده با یافته‌های پژوهش خسروی پور (۱۳۹۲)، Aldrich (2000)، و هم‌خوانی دارد.

جدول ۲: دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص روش‌های آموزشی

اولویت بندی	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۳۱۲	۲/۱۹۲	۶/۹۸۷	شرکت دادن دانشجویان در مباحث درسی و استفاده از نظرات آنها
۲	۰/۳۳۸	۲/۳۷۵	۶/۶۶۱	استفاده از روش‌های متناسب با توانایی‌های دانشجویان
۳	۰/۳۵۶	۲/۳۷۱۱	۷/۰۱۲۴	نمایش فیلم و اسلاید و برگزاری کارگاه‌های آموزشی در آزمایشگاه و مزرعه
۴	۰/۳۶۲۳	۲/۶۴۱۶	۷/۲۸۹۲	انجام پروژه‌های عملی پیرامون ایجاد کسب و کارهای جدید در حین تحصیل
۵	۰/۳۷۰۵	۲/۵۶۴۹۲	۶/۹۲۱۵	استفاده از روش‌های نوین تدریس به جای روش‌های سنتی

همانگونه که در جدول شماره سه نیز ملاحظه می‌گردد، از میان گویه‌هایی که برای سنجش و ارزیابی دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص میزان تأثیر موارد و روش‌های مختلف در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، گویه‌های ارائه درس پیرامون راه‌اندازی و مدیریت کسب و کارهای کوچک، انجام پروژه‌های تحقیقاتی پیرامون ایجاد کسب و کار کوچک مرتبط با رشته خود و تشکیل کانون یا مراکز کارآفرینی به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی و ایده‌سازی و ایده-

یابی آن‌ها در مراکز اولویت اول تا سوم، ایجاد تشکیلاتی در مراکز آموزش عالی کشاورزی برای ایجاد ارتباط دوسویه با دانش‌آموختگان و وجود مدرسان تخصصی به صورت ثابت و تمام‌وقت در مراکز اولویت‌های آخر را دارا می‌باشند. نتایج حاصله تا حدودی با نتایج تحقیقات خسروی پور (۱۳۹۰)، Lauglo (1990)، onstenk (2003) و عزیزی (۱۳۸۵) مطابقت دارد.

جدول ۳: دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص میزان تأثیر مواد و روش‌های مختلف در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی

اولویت بندی	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۲۳۲۷	۱/۷۸۸۰	۸/۶۸۱۸	ارائه دروس پیرامون راه اندازی و مدیریت کسب و کارهای کوچک
۲	۰/۲۵۱۲	۱/۹۷۸۱	۷/۸۷۱۹	انجام پروژه‌های تحقیقاتی پیرامون ایجاد کسب و کار کوچک مرتبط با رشته خود
۳	۰/۲۵۵۶	۱/۹۳۴۰	۷/۵۶۶۱	تشکیل کانون با مراکز کارآفرینی به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی و ایده‌سازی و ایده‌یابی آنها در مراکز
۴	۰/۲۵۸۳	۰/۹۶۷۸	۷/۶۷۵۷	ایجاد تشکیلاتی در مراکز آموزش عالی کشاورزی برای ایجاد ارتباط دوسویه با دانش‌آموختگان
۵	۰/۲۶۰۶	۱/۹۸۴۶	۷/۶۷۵۷	وجود مدرسان تخصصی به صورت ثابت و تمام‌وقت در مراکز

نتایج و بحث

فرایند تغییر و تحول مستمر و پرشتاب در آغاز هزاره سوم میلادی، از عمده‌ترین جریان‌های حاکم بر حیات بشری و از مهم‌ترین مشخصات بارز آن به‌شمار می‌رود و فرایند کارآفرینی و خلاقیت که اساس و بستر ساز تغییر و تحول و دگرگونی است در این خصوص نقش بنیادین و تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. آموزش کارآفرینی می‌تواند نقش بسیار مهمی در تغییر دیدگاه‌های دانشجویان در جهت خوداشتغالی و کارآفرینی ایفا نموده و از طریق آموزش مهارت‌های لازم جهت کارآفرینی، آن‌ها را برای اشتغال در بازار کار خود اشتغالی آماده نماید. در کشور ما با توجه به مشکلات موجود در برنامه ریزی کشاورزی و افزایش بیکاری خصوصاً دانش‌آموختگان بیکار، رویکرد آموزش عالی به‌طور اعم و آموزش عالی کشاورزی به‌طور اخص می‌تواند یکی از راه‌های ممکن و اثربخش باشد. بنابراین مراکز آموزش عالی کشاورزی با توجه به فلسفه خود یعنی ارتقای مهارت‌های علمی دانشجویان، می‌تواند یکی از راه‌های عمده جهت کاهش نرخ بیکاری در میان دانش‌آموختگان کشاورزی از طریق توسعه کارآفرینی باشد. همان‌گونه در جدول سه مشاهده می‌گردد از بین گویه‌هایی که برای سنجش دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص روش‌های آموزشی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، گویه‌های شرکت دادن دانشجویان در مباحث درسی و استفاده از نظرات آن‌ها و برگزاری کارگاه‌های آموزشی، در اولویت‌های اول و دوم و گویه استفاده از روش‌های

نوین تدریس برای انگیزش دانشجویان به اشتغال‌زایی اولویت آخر را دارا می‌باشد. در حقیقت شرکت دادن دانشجویان در مباحث درسی باعث پرورش استعدادها و دانشجویان، خلاقیت و بکارگیری توان تصمیم‌گیری آن‌ها می‌گردد. نتایج به‌دست آمده تا حدودی با یافته‌های پژوهش خسروی‌پور (۱۳۹۲)، کاشانی (۱۳۹۶) و Cliatt (2000) هم‌خوانی دارد. از میان گویه‌هایی که برای سنجش و ارزیابی دیدگاه دانش‌آموختگان در خصوص میزان تأثیر موارد و روش‌های مختلف در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، همان‌گونه که در جدول چهار ملاحظه می‌گردد گویه‌های ارائه درس پیرامون راه اندازی و مدیریت کسب و کارهای کوچک، انجام پروژه‌های تحقیقاتی پیرامون ایجاد کسب و کار کوچک مرتبط با رشته خود و تشکیل کانون یا مراکز کارآفرینی به‌منظور ارتقای روحیه کارآفرینی و ایده‌سازی و ایده‌یابی آن‌ها در مراکز اولویت اول تا سوم، ایجاد تشکیلاتی در مراکز آموزش عالی کشاورزی برای ایجاد ارتباط دوسویه با دانش‌آموختگان و وجود مدرسان تخصصی به صورت ثابت و تمام‌وقت در مراکز اولویت‌های آخر را دارا می‌باشند. نتایج حاصله تا حدودی با نتایج تحقیقات خالدی و همکاران (۱۳۹۳)، Lauglo (1990)، Aldrich (2004) مطابقت دارد. در حقیقت ارائه دروسی پیرامون راه اندازی و مدیریت کسب و کارهای کوچک، دانشجویان را در زمینه راه‌اندازی این کسب و کارها کمک و قوه مدیریت آن‌ها را تقویت می‌نماید.

پیشنهادها

- ✓ برنامه‌هایی جهت علاقمندسازی دانشجویان آموزش عالی کشاورزی نسبت به فعالیت کارآفرینانه، توسط مؤسسات آموزش عالی کشاورزی در قالب سخنرانی توسط کارآفرینان، گردهمایی و نشست‌های کارآفرینی اجرا گردد.
- ✓ با توجه نقشی که روش‌های آموزشی در توسعه کارآفرینی مراکز آموزش عالی کشاورزی دارد پیشنهاد می‌شود آموزشگران در روش‌های تدریس خود زمینه لازم را برای راه اندازی و مدیریت کسب و کار ایجاد نمایند.
- ✓ پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی آشنایی با روش‌های تدریس نوین و آشنایی با مبانی و اصول کارآفرینی برای اساتید و دانشجویان بصورت مستمر در دانشگاه برگزار و نتایج آن مورد ارزیابی قرار گیرد.
- ✓ با اتخاذ روش‌های آموزشی متناسب با توانایی و علاقه دانشجویان از جمله دوره‌های کارآموزی مرتبط با رشته تحصیلی و نیاز دانشجو، بازدیدهای علمی مرتبط با آینده شغلی و مشارکت دانشجویان در مباحث درسی می‌توان گامی موثر در توانمندی کارآفرینانه دانشجویان برداشت.
- ✓ استفاده از روش‌های آموزشی علمی و مهارتی، روش‌های تدریس دانشجو محور مانند جلسه بحث، کارگاه آموزشی و روش حل مسئله و پروژه تأکید می‌شود.

✓ تشکیل فعال یک مرکز یا کانون مشاوره و کارآفرینی دانشجویی در دانشگاه جهت مشاوره شغلی دانشجویان، مشاوره درسی، جهت دادن به فعالیت‌های درسی و عملیاتی آنان در راستای کارآفرینی توصیه می‌شود.

فهرست منابع

- ۱) آراستی، ز؛ سعید بنادکی، س و ایمانی پور، ن. (۱۳۹۰). نقش آموزش درس مبانی کارآفرینی در قصد کارآفرینی دانشجویان رشته های غیرمدیریت (مطالعه موردی: دانشکده هنر و ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران)، مجله توسعه کارآفرینی، شماره ۴.
- ۲) آقاسی زاده، ف. (۱۳۸۰). اشتغال دانش‌آموختگان کشاورزی، الزامات و راهکارها، مجموعه مقالات همایش علمی آموزش کشاورزی، آبان ماه ۷۷۳۷، تهران
- ۳) اسکندری، ح. ۱۳۸۴. ویژگیهای کارآفرین و کارآفرینان ایرانی، مجله صنعت و مطبوعات، شماره ۱۱
- ۴) حسینی، س.م و یعقوبی، ج. (۱۳۸۴). بررسی موانع تحقق کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی و راهکارهای تقویت آن. همایش علمی آموزش کشاورزی، آبان ۱۳۸۴، تهران.
- ۵) خالدی، خ؛ آگهی، خ و اسکندری، ف. (۱۳۹۳). نیازهای آموزشی مدیریت کارآفرینی دانشجویان دانشکده های کشاورزی غرب ایران. فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، شماره ۳۰.
- ۶) خسروی پور، ب. (۱۳۸۷). واکاوی مؤلفه های مؤثر بر توسعه کارآفرینی در مراکز آموزش علمی و کاربردی کشاورزی. مطالعه موردی: منطقه مرکزی ایران، فصلنامه مهارت آموزی، شماره ۵.
- ۷) خسروی پور، ب و سلیمانپور، م. (۱۳۹۱). تحلیل اثرات قابلیت های حرفه ای آموزشگران در موفقیت شغلی دانش‌آموختگان مراکز عالی علمی کاربردی کشاورزی، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، شماره ۴.
- ۸) زمانی، غ. (۱۳۸۰). برآورد نیروی متخصص مورد نیاز و آسیب شناسی اشتغال دانش‌آموختگان بخش کشاورزی، مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، تهران.
- ۹) صبحی، ف. ۱۳۸۰. بررسی و تحلیل بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی، سمینار ارائه نتایج طرح نیازسنجی نیروی متخصص، موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، تهران.
- ۱۰) کاشانی، ت؛ رسولی، م و سلیمانپور، م. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر مهارت های کارآفرینی دانشجویان رشته کشاورزی دانشگاه فنی و حرفه ای در استان تهران. فصلنامه پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، شماره ۱، بهار ۹۶.
- ۱۱) کریمی، س. (۱۳۹۵). شایستگی های کارآفرینانه در آموزش کارآفرینی در کشاورزی. نشریه کارآفرینی در کشاورزی، شماره ۴.

۱۲) کیا، م و ن، احمد زاده. (۱۳۸۷). کارآفرینی و آموزش عالی، فصلنامه علمی آموزشی، ترویجی، اطلاع رسانی. سال پنجم، شماره ۷۰.

۱۳) مکنون، ر. (۱۳۸۰). راهبرد آموزش عالی، اشتغال و توسعه کشور و مجموعه مقالات کنگره راهبردی توسعه علمی ایران، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

۱۴) موحدی، رز حیدری، خ و م سایبان م. (۱۳۹۳). آموزش کارآفرینی کشاورزی پیش نیاز توسعه کشاورزی، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، شماره ۴.

۱۵) یعقوبی، ج. (۱۳۸۰). کارآفرینی در کشاورزی. ماهنامه الکترونیکی ترویج و توسعه روستایی، شماره ۱، اردیبهشت ماه، ص ۱۹

- 16) Aldrich, H.(2004). The pervasive effects of family on entrepreneurship: toward a family emjbeddedness perspective. Journal of business venturing.
- 17) Fao.(1990). Challenges for development countries in the 21 th century.
- 18) Haftendorn, K. and Salzac. ۱993.facilitatinyouthentrepreneurship, part II: A directory of awareness and promotion programs in formal and-formal education. International labor office.
- 19) Kent, C.A.(1992). Entrepreneurship education at the collegiate level: a synopsis and evaluation. Currents development, future direction. New York; quorum book.
- 20) Lauglo, G.(2000). VOCATIONAL EDUCATION: AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE: OXFORD, PERGAMON PRESS.
- 21) ONSTENK, J.(2008). Entrepreneurship and vocational education. European educational research journal, vol 2.
- 22) Sasidhar, p.v & Van Den Ban, A.W.(2006). Management entrepreneurship and private service orientation: A framework for undergraduate veterinary education.